

Το αγρόκτημα Χασεκή και τα παλαιά κτίσματά του στο χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ιωάννης Χρονόπουλος
Αλέξανδρος Παπαγεωργίου-Βενετάς
Αλέξανδρος Μποφίλιας
Christoph Valentien

“Αρχισε, τέλος πάντων, ό τύραννος νά καλλιεργεί τά κτήματα, όπου αγόραζε, και νά κτίζει όλοι οι μαστόροι τής πόλεως εδούλευαν εις αυτόν: τό βράδυ τούς φυλάκωνε νά μήν φύγουν...”

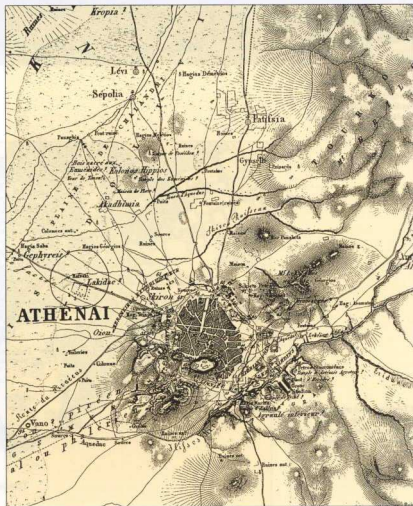
Δ. Σκουζέ: Χρονικό τής σκλαβωμένης Άθήνας
στά χρόνια τής τυραννίας τού Χατζή Άλη, 145.

Στο χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών επί της Ιεράς Οδού ευρίσκονται τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του κονακίου του βοεβόδα των Αθηνών Χατζή-Αλή Χασεκή, που μαζί με δύο κτίσματα του πρώιμου κλασικισμού της οθωνικής περιόδου και τα αιωνόβια δένδρα του πρώτου Βοτανικού Κήπου της χώρας αποτελούν σημαντικότατο ιστορικό σύνολο της πολεοδομικής ιστορίας των νεότερων Αθηνών.

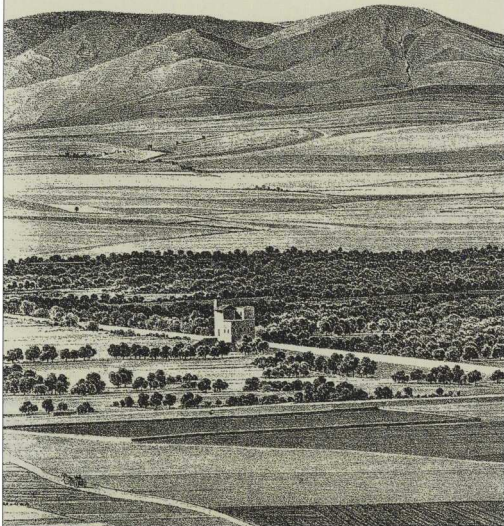
Τα οθωνικά κτίσματα έχουν συντηρηθεί σχετικά πρόσφατα και ευρίσκονται ακόμα σήμερα σε πανεπιστημιακή χρήση. Εφόσον συντηρηθεί και αναδειχθεί ο ιστορικός κήπος, καθώς και τα κατάλοιπα της Τουρκοκρατίας (οχυρωματικοί τοίχος, κρήνη, υπόγειοι θόλοι), η Αθήνα θα κερδίσει έναν ακόμα ιστορικό χώρο αναφοράς, που θα συνδυάζει στοιχεία αρχιτεκτονικής και κηποτεχνίας του 18ου και του 19ου αιώνα.

Ιστορική ανάλυση-αποτύπωση. Το κτήμα Χασεκή

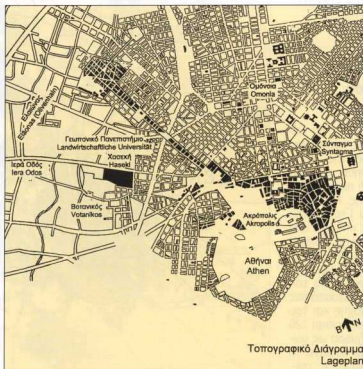
Στο μέσο της διαδρομής μεταξύ του κέντρου της Αθήνας και της συνοικίας Αιγάλεω απλώνεται αριστερά της Ιεράς Οδού μια έκταση με έντονη βλάστηση, η οποία ξεχωρίζει από την υπόλοιπη αστική περιοχή λόγω της σχετικά αραιής δόμησής της. Η έκταση αυτή περιέχει το νότιο τμήμα του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο οποίο υπάρχει ένα τμήμα με καλλωπιστικά φυτά μεγάλης ηλικίας, καλλιεργούμενα δένδρα διαφόρων ειδών και ποικιλιών, αμπελώνας και εκπαιδευτικοί αγροί. Παράλληλα, συνορεύει με το Βοτανικό Κήπο του Πανεπιστημίου Αθηνών και τις εγκαταστάσεις ενός Δημοτικού σχολείου της περιοχής και του αμαεστωσίου του ΟΑΣ. Με συνολική έκταση 120 στρ. εμφανίζεται η περιοχή αυτή σήμερα ως μωσαϊκό ποικίλων χρήσεων και συμπεριλαμβάνει το πρώην αγρόκτημα του επί Τουρκοκρατίας χρη-

1. Η Αθήνα και τα άμεσα περίχωρά της. Χάρτης του Sommer, 1840. (Επισημαίνεται με κύκλο η περιοχή του κτήματος Χασεκή.)

2. Το Κτήριο Χασεκί, ο Εκατέρσιος και το Αγρόκειο. Πανόραμα της Αθήνας του Ferdinand Stadtemann, σχεδιασμένο από τον Λόφο της Πύκας, το 1836.

3. Τοπογραφικό σκαρίφημα του κέντρου της Αθήνας σήμερα, με επισήμανση της περιοχής του κτήματος Χασεκί.

ματίσαντος διοικητή Αθηνών (Βοεβόδα) Χατζή-Αλή Χασεκί.

Τα 22 χρόνια της τυραννίας του (1774-1796) χαρακτηρίζονται, μεταξύ άλλων, και από την άπληστη ιδιοποίηση ξένων ιδιοκτησιών με αρπαγή, οι οποίες καλλιεργούνταν με καταναγκαστική εργασία των Αθηναίων. Το Αγρόκτημα Χασεκί ευρίσκεται σε μία περιοχή, όπου από την αρχαιότητα η κηποκομία είχε ιδιαίτερα αναπτυχθεί: Μεταξύ της αρχαίας Αθήνας και του ελαιώνα της ευρίσκονταν τα ευφορότερα εδάφη, στα οποία γινόταν (και εν μέρει συνεχίζεται μέχρι σήμερα) καλλιέργεια κηπευτικών, από όπου και προέρχεται η τοπική ονομασία Βοτανικός, η οποία έχει πια επικρατήσει ως όνομα της εκεί συνοικίας. Για την καλλιέργεια του κτήματός του, που τότε έφερε το όνομα «Κήπος της Αγίας Τριάδας», φρόντισε ο τύραννος να μεταφυτευτούν δένδρα τόσο από τον ελαιώνα όσο και από τα γειτονιάζοντα αγρόκτηματα.

Μετά την απελευθέρωση της Αθήνας από τον οθωμανικό ζυγό το έτος 1833, ολόκληρη η ιδιοκτησία του Χασεκί περιήλθε στο ελληνικό κράτος. Από το έτος 1838 άρχισε να μετατρέπεται σταδιακά σε Βοτανικό Κήπο. Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του ως επιμελητή του Κήπου (1851-1861), ο Theodor von Heldreich, με τη συμβουλή του καθηγητή Θεόδωρου Ορφανίδη, επέτυχε να οργανώσει τον Κήπο αυτόν με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Με βασιλικό διάταγμα του έτους 1835 ο κήπος λειτουργούσε και ως Δенδροκομείο, το οποίο είχε ως σκοπό την καλλιέργεια και την ανάπτυξη εγχωρίων και μη φυτών, καθώς και τη συστηματική πειραματική φύτευση νέων εισαγομένων φυτών για να ενισχύσει αποφασιστικά την αρχική σε υποτιπώδη κατάσταση ευρισκόμενη Γεωργία της χώρας. Από αυτή την πρώτη δημιουργική εποχή σώζονται μέχρι σήμερα οι μεγάλοι φοίνικες και τα υψηλά κυπαρίσσια, που χαρίζουν στο σημερινό Κήπο του Εργαστηρίου Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Κήπων, στο Βοτανικό Κήπο του Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και στη νότια πλευρά της Ιερής Οδού την ιδιότητα ατμόσφαιρά τους.

Εφόσον από τον κήπο του Χασεκί δεν διασώζονται πια καρποφόρα δένδρα, είναι πολύ πιθανόν ο κήπος να ευρισκόταν στον ενδιάμεσο χώρο, μεταξύ του αρχικού οικοδομήματος (κονακιού) και του Οχυρωματικού περιβόλου, ή πιθανώς και πέραν του τοίχου αυτού. Στο σημερινό Κήπο του Εργαστηρίου Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Κήπων και στον περιβάλλοντα χώρο, εκτός από τα μεγάλης ηλικίας κυπαρίσσια και τους φοίνικες, υπάρχει μεγάλη ποικιλία δένδρων και θάμνων: όπως π.χ., Βραχυχίτων, Βρουσονετία, Βρομοκαρυδιά, Γαζία, Δαμασκηνά κλλιωπιστική, Δάφνη, Ελιά ή χρυσόφυλλος, διάφορα Εσπεριδοειδή, Ευώνυμος, Ιου-

στίτια, Καζουαρίνα, Καζιμυρά, Κελεττόρια, Κοκκίκος (Κόκκολος), Κερκίς, Λιγούστρο, Μελαλεύκα, Μελιά, Μιμζά, Μουριά, Μουσμουλιά, Μπαμπού, Ξυλοκερατιά, Παρκινσόνα, Πεύκο, Πιτόσπορο, Πλάτανος, Ράμινος, Ροδιά, Σοφόρα, Συκιά, Σχίνος, Φίκος Ρόδου, Φτελιά, Χαμαίροπας, Ψευδακακία, Αβούτιλο, Λεβαντίνη, Μηδική δενδρώδης, Πικροδάφνη, Τάξος, Φιλάελφος, Χειμώνανθος, Μπικγόνια η αειθαλής, Βουκαμβίλια, Κληματίδα, Παρθενόκισσος, και διάφορα είδη κακτοειδών, τα οποία φυτεύτηκαν κατά τον 20ο αιώνα.

Εντός μιας συστάδας διαφόρων δένδρων και θάμνων, δέκα από τους φοίνικες μεγά-

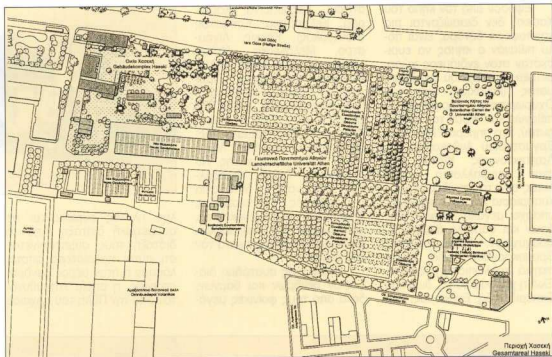
5. "Hadsielli, Athen" (Χατζη-Αλή, Αθήνα). Σκίτσο με μοχλίο του Κονακιού του Χασεκί, Χριστιανός Γιάνσεν, 1834.

λης ηλικίας ευρίσκονται σε συμμετρική διάταξη. Από τη διάταξη τους συμπεραίνεται, ότι αυτοί παλαιότερα αποτελούσαν ή ήταν μέρος δειροστοιχίας, η οποία κατευθυνόταν από την Πύλη του αρχαίου

4. Το κονάκι του Χασεκί και στο βάθος η Αθήνα. Υδατογραφία του Gandy, 1818.

6. Αποτύπωση της σημερινής καταστάσεως του κτήματος Χασεκί.

Οχυρωματικού Περιβόλου προς την Αθήνα, παράλληλα προς την Ιερά Οδό. Η ίδια η Ιερά Οδός περιοσιτοχίζεται επίσης από κυπαρίσσια μεγάλης ηλικίας. Μια μελλοντική διαμόρφωση του Κήπου αυτού θα έπρεπε να λάβει υπόψη της τα δύο αυτά ιστορικά δεδομένα.

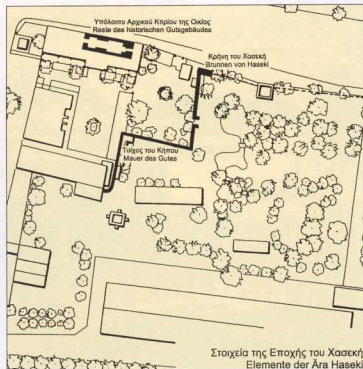
Με τη μεταγενέστερη ίδρυση του Τριανταφυλλίδειου Γεωργικού Σχολείου Αθηνών (1888) άρχισε η ακαδημαϊκή παρουσία στο κτήμα Χασεκί. Το Γεωργικό Σχολείο μετατρέπεται το 1897 σε Γεωργικό Σταθμό και το 1914 σε «Δενδροκομείο και Κηπουρικό Σταθμό», προτού ιδρυθεί το 1920 η Ανωτέρα Γεωπονική Σχολή, η οποία χρησιμοποίησε τα 95 από τα 120 στρ. της συνολικής έκτασης ως Δενδροκομείο, ενώ τα υπόλοιπα 25 χρησιμοποιήθηκαν ως Βοτανικός Κήπος από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η σχολή, μετά από μία ριζική αναδιάρθρωση και επέκτασή της σε μια επιφάνεια 250 στρ., μετονομάστηκε σε Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών, ακολουθώντας σε Γεωργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και τελικά σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το Συγκρότημα των Παλαιών Κτισμάτων (Κτήρια Α, Β και Γ)

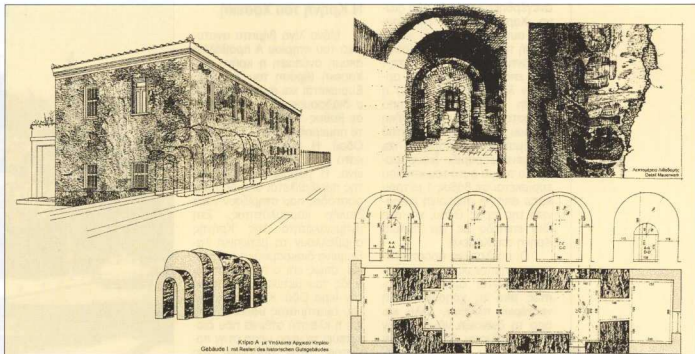
Από την πρώην αγροικία του Χατζή-Αλή Χασεκί (κονά-

κι, η οποία αποτελούσε τον πυρήνα του όλου συγκροτήματος, διασώζεται σήμερα μόνο ένα τμήμα του ισόγειου στο κτήριο Α, που εφάπτεται με την Ιερά Οδό. Πρόκειται για το παλαιότερο υφιστάμενο κτισμένο υπόλειμμα στο Βοτανικό. Αξιοσημείωτη ήταν η ιδιότυπη οχυρωματική αρχιτεκτονική του κονακίου: Η πυργωειδής κατασκευή είχε στο ισόγειο, αντί για παράθυ-

ρα, πολεμίστρες, ενώ η είσοδος που είχε τοποθετηθεί στον πρώτο όροφο συνδέταν με κινητή γέφυρα, η οποία κατέληγε σε υψηλό μαρμάρινο πλατύσκαλο, με μόνο σκοπό να προφυλάσσει τον τύραννο από ένοπλες επιδρομές, όπως π.χ. αυτή του Χαλήλ Πασά της Χαλκίδας, στις αρχές της δεκαετίας του 1790. Για την εκτέλεση των οικοδομικών έργων, υποβλήθη-

7. Αρχιτεκτονικό κατάλογο της εποχής του Χασεκί (με μαύρο χρώμα).

Κτήριο Α με Υψόμετρο Αρχαίου Κτηρίου
Gebäude I mit Niveau des historischen Untergrubes

σαν σε καταναγκαστική εργασία οι Αθηναίοι. Μόνο λίγοι, ειδικευμένοι τεχνίτες αμειβόνταν κατ' εξαίρεση με ημερομίσθιο. Κατά την περίοδο αυτή ολόκληρη η περιοχή κατά μήκος της Ιεράς Οδού ήταν γνωστή με το όνομα «στου Χασεκλή».

Στα μέσα του 19ου αιώνα μέρος του κτηρίου είχε καταστραφεί και λεηλατηθεί. Μετέπειτα, με την ανάπτυξη

του Βοτανικού Κήπου κατά την οθωνική εποχή και την ίδρυση της Σχολής, προστέθηκε πάνω από τις διασωζόμενες καμάρες του ισόγειου το σημερινό κτήριο Α, «Κριμπα», στο οποίο στεγάζεται σήμερα το Εργαστήριο Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Κήπων, ενώ το όλο συγκρότημα απαρτίζεται και από τα νεοκλασικά κτήρια Β και Γ («Ευελπίδη» και «Τριανταφυλλίδη»).

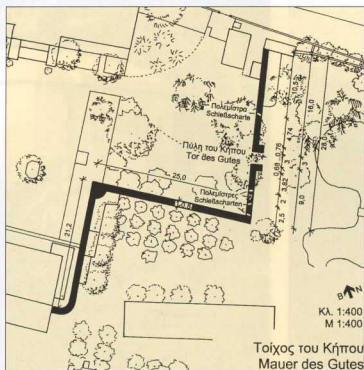
Το κονάκι του Χατζή-Αλή Χασεκλή

Στο ισόγειο του κτηρίου Α προς την πλευρά της Ιεράς Οδού ευρίσκονται, όπως αναφέρθηκε ήδη, τα διασωθέντα κατάλοιπα του αρχικού οικοδομήματος του Χατζή-Αλή Χασεκλή. Πρόκειται για ένα θολωτό λιθόκτιστο χώρο, μήκους 13,5 μ. και πλάτους 5,0 μ., που

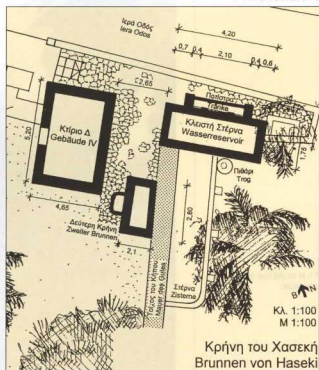
8. Το κτήριο Α και τα κατάλοιπα (θολωτοί χώροι στο ισόγειο) του Κονακίου του Χασεκλή.

9. Ο σχηματισμός του χώρου του Κονακίου. Υπόγρουσα κατάσταση.

10. Η Κρήνη του Χασεκλή και ο περιβάλλον χώρος.

Τοίχος του Κήπου
Mauer des Gutes

Κρήνη του Χασεκλή
Brunnen von Hasekeli

ανεγέρθηκε κατά τον 18ο αιώνα. Χαρακτηριστικά της εποχής αυτής είναι: α) Η κατασκευή των τοίχων που φέρουν οριζόντια ξύλινα «δεσμάτια», β) η επαναχρησιμοποίηση αρχαίων λίθων (spolia) και γ) η χρήση επιχρίσματος από ασβεστοκονίαμα με προσθήκη άχυρου και επικάλυψη λεπτού στρώματος από ασβέστη και τριμμένο κεραμίδι (κουρασάνι). Το τμήμα αυτό του κτηρίου ευρίσκεται σε βάθος 1 μέτρου κάτω από τη σημερινή επιφάνεια της Ιεράς Οδού, και στο ίδιο επίπεδο με την παλαιά Κρήνη του Χασεκί.

Οι πολλαπλές προσπάθειες συντηρήσεως και μετατροπής γίνονται άμεσα αντιληπτές από τη χρησιμοποίηση νεότερων πλίνθων, αλλά και από τη διάνοξη νέων θυρών και παραθύρων. Κατά την κατασκευή του κτηρίου Α στην εποχή του Όθωνα προστέθηκαν ανατολικά και δυτικά του παλαιού πυρήνα, δηλαδή του χώρου με τις καμάρες, δύο νέοι χώροι, οι οποίοι περιβάλλουν και διαχωρίζουν τον πυρήνα αυτόν από τα γύρω τμήματα του κτηρίου.

Η Κρήνη του Χασεκί

Μόνο λίγα βήματα ανατολικά του κτηρίου Α προβάλλει ακόμη ανέπαφη η κρήνη του Χασεκί (βρύση του Χασεκί). Ευρίσκεται και αυτή, όπως και ο διάδρομος με τις καμάρες, σε βάθος 1 μέτρου κάτω από το σημερινό επίπεδο της Ιεράς Οδού. Η Κρήνη ανεγέρθηκε κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα. Η μαρμάρινη πρόσοψή της περιβάλλεται από δύο παραστάδες που στηρίζουν τόξα διπλής καμπυλότητας. Στη μνημειακότητα της Κρήνης συμβάλλουν τα μετωπικά λαξευμένα διακοσμητικά ανάγλυφα, όπως και ο προσανατολισμός του μετώπου της προς την Ιερά Οδό. Κύριο στοιχείο του συστήματος ύδρευσης είναι η κλειστή στέρνα που διοχετεύει το νερό μέσα στην ποτίστρα, στην πρόσοψη της βρύσης. Η Κρήνη του Χασεκί είναι η μόνη βρύση της Τουρκοκρατίας που διατηρείται σήμερα στην Αθήνα.

Πιο πίσω, κάπως παραμελημένη, βρίσκεται ακόμη μία βρύση, με μικρότερη ποτίστρα. Από την άλλη μεριά του

κάθετα προς την Κρήνη διατεταγμένου Οχυρωματικού Περιβόλου διακρίνεται μία ακόμη στέρνα, η οποία παλαιότερα προφανώς χρησίμευε για την άρδευση του κήπου. Στο κτή-

12. Η Κρήνη του Χασεκί.

11. Η ασπρά των γηραιών φοντικών.

ριο Δ, που αποτελεί ένα ακόμη βοηθητικό κτίριο, έχουν αναγνωριστεί ταφότερες αναγόμενες στην αρχαία εποχή. Στο κτήριο αυτό φυλάσσεται το εναπομείναν τμήμα του κοριού της λεγομένης ελαιάς του Πλάτωνος, μετά την καταστροφή της. Το δένδρο ευρίσκειτο στην Ιερά Οδό και σε μικρή απόσταση από τη σχολή.

Το νερό της Κρήνης προερχόταν από το ονομαζόμενο Υδραγωγείο Χασεκί, το οποίο συγκέντρωνε τα αναβλύζοντα ύδατα κοντά στις όχθες του Κηφισού, στο ύψος της θέσης Γλυκότριπα, που τα διοχετεύει δεξιά της κοίτης του ποταμού. Ακόμα πιστεύεται, ότι το Υδραγωγείο είχε σύνδεση με υπόγειες σπηλιές σε πολύ μακρινές περιοχές, όπως και με μια διακλάδωση που το συνδέει με το Υδραγωγείο του Μενιδίου. Η συνολική ποσότητα νερού του Υδραγωγείου Χασεκί ανήρχετο ημερησίως στα 500 κυβ. μέτρα. Το νερό έρρεε παραπλήσια των υδρομυλων του Κορομηλά, του Σκουνοτύπη και του Τσιλώνη, δεσάχιζε πλησίον του χωριού Δερβιόσαγγο την κοίτη του Κηφισού και κατέληγε, περνώντας μέσα από τον χώρο της αρχαίας Ακαδημίας, στο κτήμα Χασεκί. Ακόμα και κατά το 19ο αιώνα το Υδραγωγείο, μετά από πολυάριθμες επισκευ-

ές, παρέμενε εν ενεργεία.

Το Αγρόκτημα μπορούσε να προμηθεύεται νερό και από τα αποθέματα της τότε Δεξαμενής της Αγίας Τριάδας στον Κεραμεικό, μέσω ενός υδραγωγού που διερχόταν νότια, κατά μήκος της Ιεράς Οδού. Οι δύο μικρές στέρες, οι οποίες, μαζί με τα εκεί υπολείμματα του Περιτοιχίσματος του Κήπου, ευθυγραμμίζονται κατά μήκος της Ιεράς Οδού, πιθανόν να ευρίσκονταν σε διασύνδεση με τον αγωγό αυτόν.

Ο Οχυρωματικός Περιβόλος

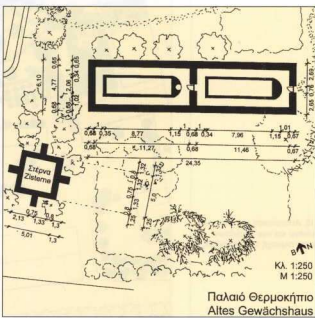
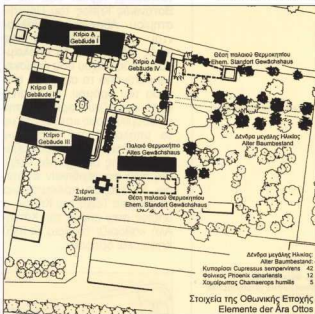
Ο ισχυρός τοίχος που περιέβαλλε τον Κήπο έχει κατασκευαστικές ομοιότητες με την πυργοειδή κατασκευή του Κονακίου του Χασεκί. Η λιθόκτιστη Πύλη του, με προσανατολισμό προς την Πόλη των Αθηνών, φέρει συμπαγή αιψίδα και προξενεί την εντύπωση ότι ο τύραννος ανατίθουσε προστασία πίσω από μια δρακόντεια οχύρωση. Η Πύλη, σε περίπτωση κινδύνου, ασφαλιζόταν με ισχυρή σιδηρόπορτα. Πολυεπίτροπες κωνικού σχήματος προς τα έξω, με ανοίγματα κατευθυνόμενα προς την Πύλη, προδίδουν την ετοιμότητα άμυνας σε κρίσιμες περιστάσεις.

Στις γωνίες του Περιβόλου παρατηρούνται εντοιχισμένοι αρχαίοι λίθοι. Μπροστά από το κίγκλιωμα, που είναι συνέχεια του τοίχου αυτού, και προς την πλευρά της διαστρωμένης με κυβόλιθους νέας αλήθης που περιβάλλεται από τα κτήρια Α, Β και Γ, ευρίσκονται συσσωρευμένα παλαιά αρχιτεκτονικά μέλη, όπως ένας κίων ρωμαϊκής τέχνης, λίθοι αρχαίων χρόνων, της περιόδου των σταυροφοριών, καθώς και νεοκλασικά τεμάχια. Αρχαίες ταφότερες ευρίσκονται στο κτήριο Δ, ενώ ένας βυζαντινός πέτρινος πεσσός παραθύρου κείται παραπλεύρως του κτηρίου.

13. Η Κρήνη του Χασεκί, το κτήριο Δ και ο παλαιός κήπος του Κτηρίου Χασεκί.

14. Αρχιτεκτονικά στοιχεία της οδωνικής εποχής (με μαύρο χρώμα).

15. Το παλιό Θερμοκήπιο και η Στέγη του Χάνσεν.

16. Το παλιό Θερμοκήπιο μετά τη συντήρησή του.

Παλιό Θερμοκήπιο και Στέρνα

Ένα στοιχείο με διαφορετική προέλευση αλλά και σημασία αποτελεί το Παλιό Θερμοκήπιο, το οποίο ευρίσκεται νοτιοανατολικά του

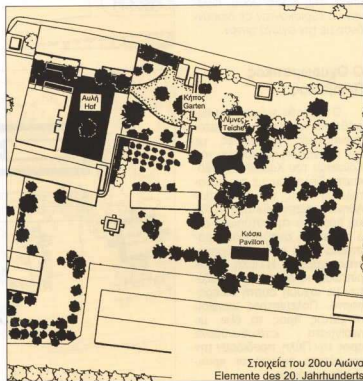
κήτριου Γ και πίσω από τον οχυρωματικό τοίχο, μέσα στον Κήπο. Τεκμηριώνει τις προσπάθειες να μετατραπεί το αγρόκτημα του βοεβόδα Χασεκή, μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας και κατά το διάστημα της βασιλείας του Όθωνα, σε ένα καλά οργανωμένο βοτανικό κήπο κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Πρωτοποριακά έδρασαν εδώ οι καθηγητές Fraas και Landerer, όπως και ο Γερμανός καλλιεργητής Seitz και ιδιαίτερα ο Αυστριακός φυσιολόγος Theodor von Heldreich, ο οποίος επί πολλά έτη διετέλεσε επιμελητής του Κήπου.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αποπερατώνεται πιθανόν και η κατασκευή του Παλαιού Θερμοκηπίου. Από τα πρώτα στο είδος του, διαθέτει σύστημα θέρμανσης. Μια ελαφρά σιδερένια κατασκευή υποστηρίζει τη γυάλινη στέγη και τις γυάλινες προσόψεις. Συστηματική καλλιέργεια, καθώς και συνεχείς πειραματικές προσπάθειες πολλαπλασιασμού εγχωρίων και μη φυτών, προσέφεραν αξιόλογα αποτελέσματα στη βελτίωση των καλλιεργειών. Η εισαγωγή νέων και σπάνιων για την εποχή φυτών είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ποικιλίας των δέν-

Τόσο ο Κήπος του Εργαστηρίου Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Κήπων όσο και ο Βοτανικός Κήπος του Πανεπιστημίου Αθηνών περιβάλλονται, από την πλευρά της Ιεράς Οδού, από τα υπολείμματα ενός τοίχου που ευρίσκεται κάτω από το σημερινό επίπεδο του δρόμου. Τα ερείπια αυτά ομοιάζουν αρκετά στην οικοδομική τους κατασκευή με τα υπόλοιπα των κτισμάτων του Χασεκή και περιλαμβάνουν και τις δύο μικρές στέρνες που αναφέρθηκαν ανωτέρω. Προφανώς πρόκειται για τον παλιό Τοίχο του Κήπου, ο οποίος στην εποχή του Χατζή-Αλή καθόριζε το όριο μεταξύ Κήπου και δρόμου.

17. Το κτήριο Β (Ευελπίδη).

18. Φύτευση και διαστρώσεις (στοιχεία) του 20ού αιώνα.

19. Αποτύπωση του φυτικού υλικού και των κτισμάτων στην περιοχή του Κονακίου.

Στοιχεία του 20ου Αιώνα
Elemente des 20. Jahrhunderts

δρων και θάμνων στη χώρα. Μερικά βήματα από το θερμοκήπιο εγκαταστάθηκε μια στέρνα, η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα, και έχει χωρητικότητα 40 κυβ. μέτρων. Η κατασκευή της δεξαμενής αυτής

μάλλον πρέπει να αποδοθεί στον Christian Hansen. Σε γράμμα του προς την οικογένειά του στην Κοπεγχάγη, στις 30.9.1836, ο Hansen γράφει: «Εγώ κάνω ακόμα την εγκατάσταση ενός υδραγωγείου, που φέρνει το νερό από τον Κηφισό ποτάμι στο Βοτανικό Κήπο. Το νερό μεταφέρεται με πήλινους σωλήνες σε ένα ανηφορικό (sic) αλκαί που το διοχετεύει σε μια δεξαμενή».

Αργότερα υπήρξαν άλλα δύο θερμοκήπια: το ένα νωτώς του εν λειτουργία για υλαιοί και σε βάθος 1,50 μ. παλιό των επιφάνεια του εδάφους, και το άλλο ανατολικά της Κρήνης του Χασεκί και παράλληλα προς την Ιερά Οδό, τα οποία απομακρύνθηκαν στη δεκαετία του 1970.

Κατά το διάστημα των πολιτικών αντιπαράθεσεων κατά την έκπτωση του Όθωνα αντικαταστάθηκε ο Heldreich από ένα δημοσιογράφο, κάτω από τη διεύθυνση του οποίου τα πλείστα από αυτά ο προκάτοχός του, με επιστημονική μεθοδικότητα, δημιουργήσαν, καταστράφηκαν από αμέλεια. Πρόσφατα, και με πρωτοβουλία του Εργαστηρίου Ανθοκομίας και Αρχιτεκτονικής Κήπων και με δαπάνη του

Γ.Π.Α., έγινε ανακατασκευή του σιδηρέιου σκελετού του Παλαιού Θερμοκηπίου βάσει του αρχικού σχεδίου και βελτίωση του εξοπλισμού του με εγκατάσταση νέας κεντρικής θέρμανσης και συστήματος υδρονέφωσης, έτσι ώστε να χρησιμοποιείται σήμερα για την εκπόνηση ερευνητικών και πτυχιακών εργασιών.

The Hasseki's Farm and Its Old Buildings in the Area of the Agronomy University of Athens

Y. Chronopoulos -
A. Papageorgiou-Venetas -
A. Bofilias -
Chr. Valentini

In the area of the Agronomy University of Athens on Hiera Odos lie the architectural remnants of the Voevode of Athens Hatz-Ali's mansion; these ruins, along with the two buildings of the early Classicism of the Ottoman period and the perennial trees of the first Botanical Gardens of Greece, form an important ensemble in the town-planning history of modern Athens. The Ottoman buildings have been relatively recently restored and are presently used by the university. The restoration and promotion of the historic gardens and Turkish remnants will offer Athens one more historic place of reference, which elements of architecture and gardening of the 18th and 19th centuries will be harmoniously combined.

The twenty-two years of Hatz-Ali Hasseki's tyranny (1774-1776) are characterized, among others, by the avid appropriation of foreign property, which was compulsory cultivated by the Athenians.

After the liberation of Athens from the Turkish rule in 1833, the entire Hasseki's property was devoted to the Greek state. Since the entire estate was gradually transformed to Botanical Gardens, then to an Agricultural University and finally to the Agronomy University of Athens. From the former Hatz-Ali's mansion, the nucleus of the entire ensemble only a part has survived. This tower-like structure had a series of embrasures instead of windows in the ground floor, while its entrance, which was on the first floor, was accessible through a suspension bridge. The so-called "Hasseki's fountain", dating from the 18th century, is still preserved intact to the east of the building, one meter below the present level o Hiera Odos.

The Old Greenhouse, although of different provenance, is another important feature of the estate. It has recently been furnished with a new iron framework, a replica of the old one, and with modern equipment.

Βιβλιογραφία

- Belle, H. Ταξίδι στην Ελλάδα. Τρία χρόνια παραμονής και περιηγήσεων. Μέρος πρώτο Αθήνα, 1993, σ. 142-147.
- Belle, H. A Οκία Χασεκί στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ιστορική Ανάλυση-Αποτίμηση. Γυμ. Ησπερίων της Landwirtschaftlichen Universität Athen, Historisch-Analytische Bauaufnahmen. Oberseminararbeit am Lehrstuhl für Landschaftsarchitektur und Entwerfen der Technischen Universität München.
- Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οβίγιος Σπούδιος. Αθήνα, 1955, σ. 248.
- Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οβίγιος Σπούδιος. Αθήνα, 1978, σ. 30. Kaufert, J.A. Topographische Karten von Athen, 1875.
- Κορδέλλας, Α. Α. Αθήνα εσαόχρονα και υδραυλική εποχή. 1879. Αθήνα, σ. 94-96.
- Κριμμάς, Κ. Το ιστορικό του Πανεπιστημίου μας. Το Γεωργικό Πανεπιστήμιο-Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών. Η ίδρυση της 1920, και η δεκαετία του 1930-1950. Εισ: Τριτοετή Περιοδική Έκδοση του Γεωργικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Τεύχος 1. Αθήνα 1964, σ. 28-37.
- Λαϊός, G. Tour la Reine. Athens, 1977, σ. 37.
- Λούρος, Ν. Στιμώσεως για μία Αποτίμηση του Κτήματος Χασεκί. Χειρόγραφο, 1996.
- Μιχαήλ, Λ. Η Αθήνα των Ανιωνίων. Περιήρηση στο πλαίσιο, τους μαζικούς και τις νεώτερες της Πολιτείας Αθήνας, 1990, σ. 184-185.
- Μπενιέλου, Ι. Ιστορία των Αθηνών. Αθήνα, 1986, σ. 370-371.
- Μπίτσιος, Γ.Η. Α. Τομάρια της Πόλεως και των Περιούγων των Αθηνών. 1971. Αθήνα, σ. 117.
- Σκουζέ, Δ.Γ. - Γέροντες Δ. Ακ. Το Κρησινικό το Υδραγωγείο της Πόλεως (Από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή). Αθήνα, 1963, σ. 34-37.
- Σκουζέ, Π. Χρονικό της Σελιαμβουρικής περιόδου της τυραννίας του Χατζ-Αλί. Αθήνα, 1948, σ. 62-63.
- Stademann, F. "Panorama of Athens". Διάτ. No. 7, 1841. München.
- Υπουργείο Πολιτισμού. Αθήνα. Από το τέλος του αρχαίου κόσμου ως την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Αθήνα, 1990. Ministry of Culture. Athens. From the End of the Ancient Era to Greek Independence. Athens, 1990.
- Zentner, Ritter F.v. Das Königreich Griechenland in Hinsicht auf Industrie und Agrilkultur. Gesammelte Notizen. Augsburg, 1844, σ. 75-77.
- ΦΕΚ. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Τέταρτο. Αρ. Φύλλου 1049. Πολυδωμάτια Διατάγματα. Έγκριση πολυδωμάτια μελέτη αναθεώρησης και επέκτασης τμημάτων των Δύμων Αθηνών. Αγιού Ιωάννη Ρέντη, Αγιάδω. Περιστερίου και Ταυρού (περίοχη Ελαιών) (Ν. Αττικής). Αθήνα, 1995.
- ΦΕΚ. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Τέταρτο. Αρ. Φύλλου 742. Πολυδωμάτια Διατάγματα. Έγκριση πολυδωμάτια μελέτη αναθεώρησης και επέκτασης τμημάτων των Δύμων Αθηνών. Αγιού Ιωάννη Ρέντη, Αγιάδω. Περιστερίου και Ταυρού (περίοχη Ελαιών) (Ν. Αττικής) (Δ. 1049). Αθήνα 1964.
- Φυλαδέλης, Θ. Ν. Ιστορία των Αθηνών επί Τουρκοκρατίας (1400-1820). Τόμος δεύτερος. Εν Αθήναις, 1892, σ. 162-167.
- Χάμιλν, Ι.Α. Βοτανικός Κήπος και Δенδροκομικός και Κηποκομικός Στάθμος. Λήματα στην Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση του Γεωρ. Τόμος Β'. Αθήνα, 1927, σ. 242.

